

Arhivi Bosne i Hercegovine sredinom 20. i početkom 21. Stoljeća: usporedbe i paralele

SEJDALIJA GUŠIĆ, DR.

arhivski savjetnik, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina br. 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
e-mail: sejo@arhivsa.ba

Archives in Bosnia and Herzegovina mid 20th and Early 21st Century: Comparisons and Parallels

ABSTRACT

The article gives a brief overview of the historical development of archival activities in Bosnia and Herzegovina. In the intersection of the last half century, we shall point out the specific organizational and administrative structure of the Archives of Bosnia and Herzegovina and the impact of such arrangements on the development of archival science. It will particularly elaborate period before and after the year 1992, followed by a period when Bosnia and Herzegovina was under the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the period after independence and autonomy. Basic characteristics until the year 1992:

- The territory of the former Republic of Bosnia and Herzegovina was covered by archival network. There was a "Law on the archives" and bylaws that uniquely regulated archival activities. Archives of the Republic of Bosnia and Herzegovina had a jurisdiction on the entire territory of the Republic.

Basic characteristics after the year 1992:

- Archive of Bosnia and Herzegovina has lost its jurisdiction. Legislation, when it comes to archival records and archival activity, is not unique to the territory of the country and the ownership of the archive material has been treated differently. Due to the principle of administrative-territorial organization of the State, the entire territory is not covered by the archival network, although there are 11 archives, but there are also as many laws.

Gli archivi in Bosnia-Erzegovina fra XX e XXI secolo: confronti e parallelismi

SINTESI

L'articolo fornisce una breve panoramica dello sviluppo storico delle attività archivistiche in Bosnia-Erzegovina. Nell'intersezione della scorsa metà di secolo, puntualizzeremo le specifiche strutture organizzative ed amministrative degli archivi di Bosnia-Erzegovina e l'impatto sullo sviluppo della scienza archivistica. Si tratterà in particolare del periodo precedente e successivo al 1992, seguito da un periodo in cui la Bosnia-Erzegovina era sotto la Repubblica Socialista Federativa di Jugoslavia ed il periodo dopo l'indipendenza e l'autonomia. Caratteristiche di base fino al 1992:

- Il territorio dell'ex Repubblica di Bosnia-Erzegovina era coperto da una rete di archivi. Esisteva una "Legge sugli archivi" e decreti legge che regolavano le attività archivistiche. L'Archivio della Repubblica di Bosnia-Erzegovina aveva giurisdizione sull'intero territorio della Repubblica

Caratteristiche di base dopo il 1992:

- L'Archivio di Bosnia-Erzegovina ha perduto la propria giurisdizione. La legislazione, ove riguardante i documenti d'archivio e l'attività archivistica, non è unica per il territorio dello stato e la proprietà del materiale archivistico è stata trattata diversamente. A causa del principio dell'organizzazione amministrativo-territoriale dello stato, l'intero territorio non è coperto dalla rete di archivi, nonostante vi siano undici archivi, ma ci sono altrettante leggi.

Arhivi v Bosni in Hercegovini v sredini 20. in v začetku 21. stoletja: primerjava in paralele

IZVLEČEK

Članek nudi kratek pregled zgodovinskega razvoja arhivske dejavnosti v Bosni in Hercegovini. Skozi prikaz zadnjega pol stoletja bodo predstavljene specifičnosti organizacijske in upravne strukture bosansko-hercegovskih arhivov in vpliv takšne strukture na razvoj arhivske znanosti. Posebna pozornost je namenjena obdobju pred in po letu 1992, torej obdobju, ko je bila Bosna in Hercegovina del Socialistične federativne Republike Jugoslavije in obdobju po osamosvojitvi. Osnovna značilnost obdobja do leta 1992 je ta, da je bilo območje tedanje bivše Republike Bosne in Hercegovine v celoti pokrito z arhivsko mrežo. V veljavi je bil en „Zakon o arhivski službi“

in podzakonski akti, ki so na enoten način urejali arhivsko dejavnost. Arhiv Republike Bosne in Hercegovine je imel matično funkcijo. Osnovne značilnosti po letu 1992 pa so se spremenile. Arhiv Bosne in Hercegovine je izgubil svojo matično funkcijo. Zakonodaja na področju arhivske dejavnosti in arhivskega gradiva na ozemlju države ni enotna, prav tako pa se različno obravnava tudi lastništvo arhivskega gradiva. Zaradi načela upravno-teritorialne organiziranosti države, celotno ozemlje ni pokrito z arhivsko mrežo, čeprav obstaja 11 arhivov in prav toliko zakonov.

Arhivi Bosne i Hercegovine sredinom 20. i početkom 21. Stoljeća: usporedbe i paralele

ABSTRAKT

U tekstu se donosi kratak pregled historijskog razvoja arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini. U presjeku kroz posljednjih pola stoljeća, ukazat će se na specifičnost organizacionog i administrativnog ustrojstva bosansko-hercegovačkih Arhiva i uticaj takvog ustrojstva na razvoj arhivske znanosti.

Posebno će se elaborirati period prije i poslije 1992. godine, tj. period dok je Bosna i Hercegovina bila u okviru Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i period poslije sticanja nezavisnosti i samostalnosti.

Osnovne karakteristike do 1992. godine :

- Teritorija cijele tadašnje Republike BiH je bila pokrivena arhivskom mrežom. Postojao je jedan „Zakon o arhivskoj djelatnosti“ i podzakonska akta koja su na jedinstven način regulisali arhivsku djelatnost. Arhiv Republike Bosne i Hercegovine je imao matičnu funkciju.

Osnovne karakteristike poslije 1992. godine:

- Arhiv Bosne i Hercegovine je izgubio svoju matičnu funkciju. Zakonska regulativa, kada je u pitanju arhivska građa i arhivska djelatnost, nije jedinstvena za teritoriju države a i vlasništvo nad arhivskom građom je različito tretirano. Zbog principa administrativno-teritorialne organizovanosti države, cjelokupna teritorija nije pokrivena arhivskom mrežom iako postoji 11 arhiva, ali i ima isto toliko zakona.

Uvod

U kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine među važnije datume nepobitno se ubraja i 12. decembar 1947. godine, kada je proglašena Uredba o Državnom arhivu Narodne Republike Bosne i Hercegovine¹. Osnivanjem današnjeg Arhiva Bosne i Hercegovine, započela je organizirana zaštita arhivske građe, a arhivi i arhivska služba uopće od tada postepeno zauzimaju ulogu od izuzetne važnosti u kulturnom, naučnom i društvenom životu Bosne i Hercegovine. Nedugo nakon Arhiva Bosne i Hercegovine, do 1954. godine, osnivanjem gradskih, odnosno regionalnih arhiva, uspostavljena je mreža arhivskih ustanova (1948. godine osnovan je gradski arhiv u Sarajevu, 1953. u Banja Luci, a 1954. u Doboju, Mostaru, Travniku i Tuzli). Osamdestih godina prošlog stoljeća osnovani su i arhivi u Foči i Bihaću.

Vrijedi se podsjetiti da je u Bosni i Hercegovini od srednjovjekovnih pisanih spomenika, iako je na vladarskim dvorovima postojalo čuvanje isprava i drugih dokumenata, sačuvano tek nekoliko isprava. Tek u susjedstvu, u Državnom arhivu u Dubrovniku čuva se oko 80 povelja i pisama upućenih iz Bosne i Humske zemlje. I ono što nije uništeno, otuđeno je od trgovaca, konzula i raznih putnika, ljubitelja starina koji su stvarali svoje zbirke odnoseći i u nepovrat otuđujući i najvrijednije dokumente.

Istraživači perioda osmanske uprave u Bosni i Hercegovini (1463-1878), primorani su relevantnu arhivsku građu tražiti izvan naših granica, konkretno u turskim arhivima, kao i u arhivima i drugim ustanovama u Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Austriji, Bratislavi, Budimpešti, Beču... U Bosni i Hercegovini sačuvane su značajne zbirke u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, arhivima u Sarajevu, Banja Luci, Tuzli i Mostaru, franjevačkim samostanima, kao i u nekim privatnim zbirkama i bibliotekama. Vilajetski arhiv, sa oko 200.000 dokumenata koje je čuvao Orjentalni institut, kao i cijela mikrofilmska zbirka i rukopisna zbirka biblioteke ovog instituta, stradao je u posljednjem ratu 1992. godine.

Po meritornim ocjenama arhivista, najvažniji arhivski fondovi iz austro-ugarskog perioda (1878-1918) su fondovi Zemaljska vlada Sarajevo i Odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu pri Zajedničkom ministarstvu finansija, te Vrhovni sud za BiH, ali time ne treba umanjivati vrijednost fondova nastalih djelatnošću drugih sudova niže instance, okružnih oblasti i nižih organa vlasti. Građa koja se čuva u arhivima BiH iz ovog perioda omogućava rekonstrukciju događaja i adekvatno proučavanje historije.

1. Službeni list NRBIH 55/47.

Period između dva svjetska rata (1918-1945) karakterizira neorganizovanost i nebriga za arhivsku građu, tako da je građa nižih organa vlasti pretežno uništena, a građa središnjih organa sačuvana. Značajni su fondovi: Zemaljska vlada (1919-1921), Pokrajinska uprava za BiH (1921-1924), Veliki župan Sarajevske oblasti (1924-1929), Kraljevska banska uprava Drinske banovine (1929-1941), fondovi škola, društava, kao i porodični fondovi i zbirke.

najveći broj fondova i zbirki, koje čuvaju arhivi u BiH nastali su u socijalističkom periodu (1945-1991), ali mora se napomenuti da je u godinama neposredno nakon okončanja Drugog svjetskog rata, do 1950. godine, sačuvano malo arhivske građe nastale u radu organa i društveno-političkih organizacija.

Svakako, posebnu pozornost treba pokloniti građi nastaloj u vremenu od 1992. godine do danas, zbog značenja, okolnosti nastajanja i raznovrsnosti stvaratelja.

Jasno je da je slaba sačuvanost arhivske građe, kao nezaobilaznog izvora i neprocjenjive kulturne baštine, posljedica upravo kasnog osnivanja arhivskih ustanova i uspostave arhivske službe u modernom smislu. Štoviše, niti na početku svog djelovanja arhivi u Bosni i Hercegovini nisu bili adekvatno pozicionirani u društvu. Drugim riječima, koliko god bilo vrijedno obilježavati datume osnivanja kao značajne, mora se objektivno kazati da arhivi ni duže vrijeme nakon 1947. godine nisu bili na mjestu koje im u društvu pripada. Unatoč postojanju arhivâ, arhivska građa u Bosni i Hercegovini i dalje je u mnogome bila izložena propadanju i nebrizi.

No, unatoč tome, kao i činjenici da je djelovala bez tradicije, arhivska služba uspjela je do danas zabilježiti pozitivne profesionalne rezultate. Spašena je i do današnjeg dana sačuvana bogata arhivska baština. Treba svakako istaknuti da osim arhiva, pisanu baštinu čuvaju institucije vjerskih organizacija, muzeji, biblioteke, instituti, akademije, kao i privatne osobe.

Arhivska djelatnost Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 20. stoljeća

Arhivska služba u prvim godinama svog djelovanja najprije je morala posvetiti mnogo pažnje i utrošiti izuzetnu energiju i napore na spašavanju svih fondova i zbirki nastalih u prošlosti, koji su pronalazeni na raznim lokacijama i često bili spašavani prije samog uništenja, odnosno prerade u industriji. Da su vrijedni arhivski dokumenti postajali ambalaža i industrijska sirovina tužna je, ali istinita priča iz naše prošlosti. Osim toga, u uvjetima velikog društvenio-ekonomskog razvoja, morali su se utrošiti iznimni naponi na evidentiranju arhivske građe u nastajanju. Česte reforme, reorganizacija, prestrukturiranja i izmjena nadležnosti pojedinih stvaralaca i drugo, prouzročili su stvaranje izuzetno velikog broja spisa, do te mjere da se u isto vrijeme u arhivima javio i veliki problem smještajnog prostora.

Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je imala svoj zakon o arhivima², kojim je regulirano funkcionisanje arhivske službe i rad Arhiva kao institucija. Posao na zaštiti registraturskog materijala kao arhivske građe u nastajanju, sređivanje i obrada arhivske građe u Arhivima odvijao se uglavnom po stručnim uputstvima donošenim na nivou Jugoslavije, tako da je stručni dio rada bio ujednačen na nivou tadašnje države.

Svi izazovi, iskušenja, nedaće, uspjesi i profesionalna dostignuća kroz decenijska iskustva učinili su da arhivi u Bosni i Hercegovini, kroz organizirano djelovanje, dobiju pečat zrelosti i izrastu u ugledne institucije kulturnog i znanstvenog života Bosne i Hercegovine. Ukupan arhivski fond, koji je prikupljen u bosanskohercegovačke arhive, nastao je do 75.000 dužnih metara.

Kao i cijelo bosansko-hercegovačko društvo, i arhivska služba je u devedesetim godina prošlog stoljeća doživjela težak udarac. Ponovno stradanje arhivske građe događa se u ratnom bezumlju (1992-1995), a da ukupnos tog stradanja ni danas nije u cjelosti sagledana. Golema razaranja zadesila su i arhivsku građu u nastajanju, o kojoj arhivi također brinu, a i same arhivske ustanove doživjele su ogromne destrukcije. Osim toga, i nebriga vlasti, promjene političkog i pravnog sistema, tranzicija vlasničkih odnosa, nepostojanje adekvatnih metoda valorizacije i nezadovoljavajući odnos imalaca pre-

2. Zakon o arhivima (Sl.list NR BiH, broj 14/62); Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivima („Službenom listu SRBiH“ broj 16/65); Zakon o arhivskoj građi i arhivskoj službi („Službeni list SRBiH“, broj 9/74); Zakon o arhivskoj djelatnosti („Službeni list SRBiH“ broj 21/87).

ma vlastitoj građi, utjecat će na uskraćenje bitnih informacija budućim generacijama istraživača. Tumačenje historije neprekidno traje, a proces stradanja arhivske građe nije zaustavljen.

Revitalizacija arhivske službe od 1995. godine ne ide dovoljno brzo. Potrebno je prikupiti i zaštititi ono što nije stradalo, izvršiti dopunu i zanoviti stradale i oštećene fondove; pratiti tehnološke inovacije i modernizirati procese rada, obogatiti sadržaje novim fondovima i zbirka, posebno građom međunarodnih institucija i brojnih nevladinih organizacija. Osim toga, arhivi u BiH moraju odgovoriti na nova iskušenja i odgovornosti. Bez potpunih podataka o aktualnom stanju u drugim arhivima, količini i vrsti preuzete arhivske građe.

Tranzicija bosanskohercegovačkog društva traje više od 20 godina, obuhvativši i reflektujući se na sve životne sfere i oblasti društva, sa snažnim posljedicama. Tranzicija se u Bosni i Hercegovini odvijala u veoma specifičnim i složenim uslovima, čiji početak datira od prvih višestranačkih i slobodnih izbora iz 1990. godine i vremena međunarodnog priznanja 1992. godine, koji je prekinut četvorogodišnjim ratom (1992.-1995.), a nastavljen u postdejtonskom periodu i još uvijek nije završen. Tranzicijski procesi ogledali su se kroz izraženu složenost i kompleksnost, što je rezultiralo velikim poteškoćama i ogromnim posljedicama u mnogim životnim oblastima. Suština tranzicije sadržana je u neophodnosti provođenja velikog broja reformskih i drugih procesa koji su izravno uticali na promjenu cjelokupnih odnosa u državi i društvu.

Najveće posljedice po arhivsku djelatnost Bosne i Hercegovine ostavila je agresija na Bosnu i Hercegovinu, kada je došlo do stradanja ogromnih količina registraturne gradje kao i svih drugih kulturno-historijskih dobara. Dejtonskim sporazumom država Bosna i Hercegovina je ustrojena na tri nivoa (država, entiteti i kantoni). Po tom principu uglavnom su uređene i sve oblasti društva, pa i oblast arhivske djelatnosti. U takvim okolnostima došlo je do utvrđivanja novih statusa i nadležnosti arhiva u Bosni i Hercegovini i utvrđivanja nove arhivske mreže, čime je jedan dio države ostao nepokriven djelatnošću arhivskih ustanova

Novo administrativno ustrojstvo Bosne i Hercegovine uslovalo je da se arhivska djelatnost ustroji na tri nivoa, čime je data mogućnost osnivanja novih arhivskih ustanova i donošenja arhivskih propisa po tom principu. Zakonodavno-pravni okvir i status arhiva po „dejtonskom principu“ nije išao u prilog arhivskoj službi i struci naše zemlje. Posljedica toga jeste nejedinstveno ustrojena arhivska djelatnost u državi, nepostojanje krovnog i obavezujućeg propisa i nepostojanje jedinstvene arhivske strategije djelovanja. Sve to je uslovalo različito statusno ustrojstvo arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini, jednih kao upravnih organizacija i drugih kao javnih ustanova.

Protivrječnosti u oblasti arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini ogledaju se prije svega u donesenom arhivskom zakonodavstvu na tri nivoa: države³, entiteta⁴ i kantona⁵. Važna karakteristika donesenih propisa sadržana je u međusobnoj neusklađenosti i neusaglašenosti, što je zrokovalo brojne konfuzije i protivrječnosti u primjeni istih .

Neusklađen i nejedinstven zakonodavni okvir imao je krucijalni odraz na sva važna pitanja arhivske struke u Bosni i Hercegovini. Isti je doprinio daljem usloznjavanju velikog broja prisutnih arhivskih problema i postalo kočnica pravilnog pristupa ovoj problematici i obavljanja arhivske djelatnosti. Zakonodavno-pravni okvir je i danas velika prepreka uspostavljanju racionalne arhivske službe u Bosni i Hercegovini sposobne da odgovori na brojna pitanja koja su rezultat uticaja tranzicije i globalizacije na arhivsku djelatnost u našoj zemlji.

Arhivska djelatnost Bosne i Hercegovine početkom 21. stoljeća

Usljed širih društvenih okolnosti na koje arhivska struka nije mogla bitnije uticati otvarala su se brojna pitanja koja su se ticala doratne, ratne i poslijeratne arhivske građe, noseći sa sobom ogromne i veoma složene probleme. Na ukupnost bosanskohercegovačke arhivske problematike u velikoj mjeri pored neadekvatnog arhivskog zakonodavstva sudbinski je uticala nefunkcionalna i neracionalna mreža

3. Zakon o arhivskoj gradji i Arhivu Bosne i Hercegovine, (*“Sl. glasnik BiH”*, br. 16/01).

4. Zakon o arhivskoj gradji Federacije Bosne i Hercegovine (*“Sl. novine F BiH”*, br. 45/02) i Zakon o arhivskoj djelatnosti Republike Srpske, (*“Službeni glasnik Republike Srpske”*, br. 35/99 i 9/2000).

5. Zakon o arhivskoj djelatnosti TK, (*“Sl. novine TK”*, br.15/2000).

arhivskih ustanova, „ustrojena“ nekompromisno, nepoštujući osnovna arhivistička načela i principe. Stoga je u ogromnom spektru problema sa kojima je opterećena arhivska služba u Bosni i Hercegovini, svakako jedno od najizraženijih pitanje sudbine registraturne građe u nastajanju. Urušavanjem ranije funkcionalno uspostavljene mreže arhivskih ustanova rezultiralo je alarmantnom stanju registraturne građe u nastajanju i to: građe privatiziranih pravnih subjekata, građe ugašenih registratura, građe subjekata koji su u stečaju i likvidaciji, gradja privatnog sektora, nevladinih međunarodnih asocijacija, vjerskih zajednica, diplomatsko-konzularnih predstavništava, te cjelokupna građa ratnog perioda. U svim ovim segmentima postoji realna bojaznost da se ostane bez dijela vrijedne pisane baštine ove provenijencije. U vremenu tranzicije i globalizacije, veoma složenim pitanjem za arhivsku službu Bosne i Hercegovine pokazalo se i pitanje upravljanja i zaštite arhivske građe pohranjene na novim nosačima informacija, te tehničko-tehnološka zaštita arhivske građe.

Iako je proces privatizacije uglavnom završen, pitanje sudbine arhivske gradje stvaraoca ove provenijencije je tek na početku. Naime, sudbina registraturne građe ovih stvaraoca direktno je vezano za pitanje odnosa nadležnog arhiva i države, odnosno osnivača i subjekata privatizacije, kako u toku same privatizacije, tako i nakon njegovog okončanja. Upravo od uspostavljenog odnosa arhiva i imaoca ove vrste registraturne građe, u velikoj mjeri je zavisila sudbina iste. Svako na svoj način od navedenih sudionika u ovom procesu je doprinio i uticao na sudbinu ove vrste gradje. Nameće se pitanje dali su arhivi sa svoje strane izvršili zakonom utvrđene obaveze kako bi registraturnu građu privatiziranih pravnih subjekata koji su egzistirali u vremenu socijalističke vladavine (1945-1990) učinili izvjesnom. Na tom planu različita su iskustva bosanskohercegovačkih arhiva i imaoca i ona su se kretala od uspješnog i stručnog rješavanja mnogih problema, pa do totalnog nemara pojedinih pravnih subjekata, usljed čega je stradala vrijedna arhivska građa.

Aktualno pitanje odnosi se na sudbinu arhivske građe brojnih nevladinih, humanitarnih i drugih međunarodnih organizacija koje djeluju više od 20 godina u Bosni i Hercegovini. Poznata je činjenica da su ove organizacije sudjelovale u provodjenju brojnih reformskih procesa i da je njihovim radom nastala veoma značajna arhivska građa. Jedan broj nevladinih organizacija potiče iz razvijenih zemalja, gdje je arhivska problematika uglavnom sistematski, standardizovano na valjan način riješena, pa je stoga očekivan pravilan odnos istih prema ovoj problematici i u Bosni i Hercegovini. No, nasuprot tome, najveći broj ovih stvaraoca registraturne građe nije se pridržavao osnovnih arhivskih principa i načela, što je dovelo do brojnih poteškoća koje se kreću od neadekvatne zbrinutosti gradje, otudjenja, oštećenja, pa sve do uništavanja iste. Isto tako, izražena je praksa nekomuniciranja sa nadležnim institucijama Bosne i Hercegovine o ovoj problematici. Otežavajuća okolnost i dodatni problem vezan za ovu vrstu registraturne građe odnosi se na činjenicu da jedan broj međunarodnih asocijacija završava, ili je već završio svoju misiju u Bosni i Hercegovini, odnoseći sa sobom dio građe neophodne za operativne poslove. Preostala registraturna građa ostavlja se pretežno u rinfuznom stanju dostupna trećim licima. Posljedice ovakvog odnosa su nesagledive po arhivsku građu i državu, jer na ovaj način ostaje se bez veoma dragocjene arhivske građe.

Produkt tranzicije i disolucije nekadašnje zajedničke države je i proces sukcesije arhivske građe bivše Jugoslavije. Na tom planu aktivnosti su još u toku, odvijaju se usporeno bez nekog izraženijeg tempa i jasnog sistema djelovanja i od konačnih rezultata ovog pitanja u mnogome će zavisiti sudbina brojnih pitanja arhivske službe Bosne i Hercegovine.

Arhivska djelatnost u Bosni i Hercegovini danas a u budućnosti će još više zavisiti od razvoja novih tehnologija i njihove primjene u arhivistici. Danas je to jedno stalno otvoreno i prisutno pitanje. Treba kazati da se ovoj problematici u arhivskoj službi Bosne i Hercegovine još uvijek ne prilazi dovoljno ozbiljno, tako da su brojna pitanja još uvijek samo otvorena, bez mogućnosti njihovog valjanog rješavanja.

Važno pitanje aktualne arhivske problematike u Bosni i Hercegovini predstavlja ratna produkcija registraturne građe. Riječ je o registraturnoj građi nastaloj u posebno važnom historijskom trenutku za državu, stog aspekta ista ima posebnu status i mjesto. Upravo iz tih razloga neophodna je i posebna valorizacija, briga i zaštita ove vrste arhivske građe. Međutim, u dosadašnjoj arhivskoj praksi u Bosni i Hercegovini pitanju temeljitijeg vrednovanja ove gradje nije se pristupalo. Vrednovanje iste izvršeno je uglavnom uopšteno, bez dublje analize i stručnog promišljanja i to na način da je utvrđeno da se cjelokupna ratna produkcija registraturne građe čuva i tretira pod jednakim okolnostima, što je neprih-

vatljivo kako sa aspekta materijalno-prostornih mogućnosti, tako i sa aspekta validne historijske i druge vrijednosti ove gradje. Zbog važnosti problematike neki arhivi⁶ su poduzeli opsežne stručne i organizacione mjere kako bi registraturnu građu ove provenijencije učinili izvjesnom, te je ista zbrinuta na adekvatan način.

Prisutni su i drugi brojni problemi u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine od neadekvatnih prostorno-smještajnih kapaciteta, neadekvatnosti arhivske opreme, neadekvatnosti finasijskog tretmana od strane osnivača, nedovoljan broj arhivskih kadrova, neadekvatno obrazovanje i edukacija arhivskih kadrova, neprovođenja mjera tehnološke zaštite (konzervacija, restauracija i dr.), nezbrinjavanje građe pohranjene na novim nosačima, neusaglašeno i neprilagođeno arhivsko zakonodavstvo potrebama arhivske struke, neuradjen sistem informatizacije arhivske struke i niz drugih problema. Sve to znatno usporava razvoj arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini i otežava priključak arhivskim službama zemalja u regionu i zemalja razvijenog svijeta.

Neophodni pravci daljeg djelovanja

Prisutne probleme i postojeće stanje u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine potrebno je što prije mijenjati. Stručnim i organizacionim djelovanjem prije svega neophodno je sanirati posljedice proizašle u procesu tranzicije, a kako bi se imala potpuna kontrola nad cjelokupnim stanjem arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini. U ostvarenju tih ciljeva, prije svega, neophodno je pokrenuti opsežne aktivnosti i uraditi slijedeće:

- izvršiti dopunu postojećeg zakonodavnog okvira, donošenjem jedinstvenog zakona za cijeli prostor Bosne i Hercegovine, pri čemu je neophodno utvrditi jasne okvire za sva ključna pitanja arhivske službe, usaglašene sa međunarodnim standardima i normama za arhivsku djelatnost;
- izgradnja jedinstvene strategije u arhivskoj djelatnosti Bosne i Hercegovine;
- jednoobrazno urediti pravni status arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini, te Arhivu Bosne i Hercegovine utvrditi matičnost i stručnu nadležnost nad ostalim arhivskim ustanovama ;
- izgraditi mehanizme stabilnog finansiranja arhivskih ustanova, obezbjeđenjem finasijskih sredstava ne samo za održavanje ustanova, već i nadgradnju arhivske djelatnosti;
- zakonom utvrditi i uspostaviti validnu mrežu arhivskih ustanova za cijeli prostor Bosne i Hercegovine;
- izvršiti valjanu edukaciju i školovanje stručnjaka, kako za rad u arhivima, tako i u registraturama. Na tom planu utvrditi jedinstvene i jasne kriterije i uslove polaganja stručnog ispita i sticanja zvanja u arhivskoj djelatnosti;
- utvrditi osnove upravljanja arhivskom građom usaglašene sa standardima i normama za oblast arhivskog poslovanja, kako u klasičnom tako i u elektronskom obliku;
- raditi na izgradnji jedinstvenog informacionog sistema arhivskih ustanova Bosne i Hercegovine i uvezivanju istog u mrežu evropskih arhivskih ustanova;
- novim informacijskim tehnologijama posvetiti posebnu pažnju na način da se arhivska informacijska infrastruktura razvija kao dio ukupne informacijske infrastrukture. To podrazumijeva kontinuiran proces „hibridnog arhiviranja“, zaštitu i stavljanje pod nadzor elektronske forme arhivske građe koja nastaje u registraturama;
- stvaranje jedinstvenih baza podataka arhivskih fondova i zbirki, čime bi se poboljšao sistem korištenja istih;
- unapređenje sistema naučno-istraživačke i izdavačke djelatnosti u arhivima;

Riječ je samo o nekim od primarnih zadataka koji stoje pred arhivskom službom Bosne i Hercegovine. Svaki od ovih činilaca zahtijevao bi širu elaboraciju. U osnovi se radi o slijedećem:

Sadašnje ustrojstvo arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini je potpuno decentralizovano. Ne postoji matična arhivska ustanova, niti postoji bilo koje drugo tijelo u državi kao upravno, stručno i nadzorno tijelo za ovu djelatnost. U takvim okolnostima upravljanje arhivskom djelatnošću je koncentrisano na više mjesta. Ono nije sinhronizovano i nema stručnu i organizacijsku snagu i sposobnost. U

6. Arhiv Tuzlanskog kantona i Historijski arhiv Sarajevo su u skladu sa zakonskom procedurom preuzeli cjelokupnu ratnu produkciju građe općina sa prostora nadležnosti ovih arhiva.

nekim entitetima i kantonima to su ministarstva pravde i uprave, dok su u drugim ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta. Sve je to uticalo da je danas arhivska služba Bosne i Hercegovine bez jasnog organizacionog modela djelovanja, bez nacionalnog (državnog) i profesionalnog djelovanja, bez izražene zaduženosti i ozbiljnog bavljenja pojedinih stručnjaka određenim područjima iz ove problematike. Arhivskim decentralizovanim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini utvrđeno je da arhivi čuvaju javnu i privatnu arhivsku građu, ali data je i mogućnost osnivanja specijaliziranih arhiva, što je u duhu sa praksom razvijenog svijeta, ali nije dobro što nije utvrđen centralizirani stručni nadzor, te kordinacija i primjena jedinstvenih stručnih standarda na cijelom prostoru države.

Arhivskim zakonodavstvom data je mogućnost osnivanja privatnih arhiva, koji bi mogli djelovati na principu tržišnog poslovanja, što je u trendu sa praksom razvoja savremene arhivske službe u svijetu. No, mišljenja smo da za takvu mogućnost u Bosni i Hercegovini još uvijek nemamo sazrele uslove, ni sa stručno-organizacionog aspekta, a ni sa aspekta pravilno izgrađenog odnosa prema ovoj problematici od strane šire društvene zajednice. Zbog toga je u budućnosti po ovom pitanju neophodna doza opreza, jer prije osnivanja takvih ustanova potrebno je da se predhodno utvrde jasni početni kriteriji za ovakve ustanove, a neophodno je na nivou arhivske službe Bosne i Hercegovine organizirati jedinstveno upravno, nadzorno i stručno tijelo koje bi stručno koordiniralo i unapređivalo arhivsku službu kao jedinstvenu djelatnost na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

Uspješan rad arhivske službe u velikoj mjeri zavisi od arhivskih kadrova. U Bosni i Hercegovini u toku i nakon rata došlo je do osipanja arhivskog kadra (napuštanjem djelatnosti, odlaskom u penziju i sl.), a da nije došlo do popunjavanja istog mladim snagama. Poznato je da se arhivistika u novije vrijeme u najvećem broju razvijenih država afirmisala kao posebna naučna disciplina koja treba da odgovori savremenim zahtjevima upravljanja dokumentima za šta je potreban i neophodan stručni i naučni kadar. Iz tih razloga, obrazovanje arhivskih kadrova predstavlja temeljnu pretpostavku razvoja arhivske djelatnosti. U tom pravcu potrebno je poduzeti dalekosežne aktivnosti na način da se u redovnom obrazovnom sistemu, počev od srednjeg obrazovanja, pa do najvišeg stupnja obrazuju i školuju svi profili neophodni arhivskoj djelatnosti. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti obrazovanju kadrova za upravljanje elektronskim medijima, jer su savremene informacijske tehnologije jedan od bitnih faktora razvoja arhivske službe. U osnovi arhivske djelatnosti je uspostava validne baze informacija. No takvu bazu je neophodno prilagoditi zahtjevima savremenog informacionog okruženja odnosno zahtjevima korisnika s jedne, te tehnološkog razvoja s druge strane⁷.

Informatizacija arhivske službe Bosne i Hercegovine jedan od prioriteta i preduslova za njen uspješan razvoj. Zato je neophodno izgraditi jedinstven informacioni sistem arhivske službe Bosne i Hercegovine, koji bi obuhvatao sve funkcije arhivske službe, te stvaranje jedinstvene baze podataka. Pored toga neophodno je izvršiti međusobno uvezivanje svih arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini, putem interneta, i omogućiti pristup arhivskim fondovima svim potencijalnim korisnicima u skladu sa svjetskim normama u ovoj oblasti. Isto tako, potrebno je pristupiti postepenoj digitalizaciji i mikrofilmiranju arhivske građe, po principu da se vrši mikrofilmovanje arhivske građe radi sigurnije zaštite a digitalizacija radi jednostavnijeg rukovanja informacijama. Primjena novih nosioca informacija zahtijeva i uvođenje standarda za upravljanje dokumentima, odnosno primjenu u svijetu prihvatljivih standarda i normi za ovu vrstu problematike. Zato je neophodno pristupiti razvoju jedinstvenih standarda te umrežavanju sa stvaraocima arhivske građe. Razvoj arhivske službe mora ići u tom smjeru kako bi se stvorili preduslovi da elektronski zapisi nekih stvaralaca budu dostupni arhivima i drugim korisnicima, odnosno arhivi trebaju imati potpunu kontrolu nad ovom vrstom nosača informacija koja nastaje kod stvaraoca arhivske građe.

Proces informatizaciju arhivske službe neophodno je uraditi i zbog potrebe otvaranja arhiva prema široj javnosti, a u skladu sa odredbama propisa koji uređuju oblast slobodnog pristupa informacijama. U tom smislu je neophodno razvijati standardizirane mehanizme usluga i pristupa daljnjim informacijama⁸.

U vremenu društvenih promjena arhivi su dobili značajnu ulogu u demokratizaciji društva, koji se reflektuje kroz više činioca, a prije svih kroz pravo na historijsku istinu, zatim kroz pravo pristupu informacijama, te pravo na zaštitu ljudskih prava osiguranjem korištenja arhivske građe, ili pak, njihovo

7. Josip KOLANOVIĆ, *Autonomija arhivske službe*, „Arhivski vjesnik“, 1999, br. 42, str. 29-42.

8. Isto.

vu zaštitu. Bitnu pretpostavku demokratizacije društva daje Zakon o pravu na pristup informacijama⁹. Ovim je u dobroj mjeri napravljen preokret u ulozi arhiva u širenju demokratizacije. Pravo na pristup informacijama podrazumijeva pristup podacima kako u sistemu kancelarijskog poslovanja, tako i u arhivskom poslovanju, što dodatno upućuje na cjelovitiji sistem upravljanja i zaštite informacija.

Savremene informacijske tehnologije nameću neophodnu saradnju arhivske službe sa informatičarima, kako bi se vodila sistemska zajednička briga za elektronskim zapisima od njihovog nastanka i omogućila njihova zaštita i dostupnost. Savremeni razvoj informacijskih tehnologija i prava na dostupnost informacijama na poseban način traže od države i postavljanje nove koncepcije arhivske službe, zasnovane na stručnoj kompetetnosti i otvorenosti prema javnosti.

U cjelokupnoj arhivskoj djelatnosti u Bosni i Hercegovini veoma je osjetljiv i izražen problem smještajnog prostora. Koliko je to izraženo pitanje najbolje potvrđuje podatak da na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine ne postoji niti jedan namjenski izgrađen objekat za ovu djelatnost (u toku je izgradnja dva namjenska objekta Distrikt Brčko, Arhiv Travnik)¹⁰. Iz tih razloga bosanskohercegovački arhivi nemaju optimalne fizičke, sigurnosne i druge uslove za čuvanje arhivske građe. Zbog toga je na dugoročnom planu strategije razvoja arhivske službe Bosne i Hercegovine potrebno jasno definisati rješavanje prostora za arhivske ustanove. Doduše, na tom planu učinjeni su neki pomaci dodjeljivanjem arhivima ranije korištenih vojnih objekata¹¹. No, to su samo prijelazna rješenja koja ne vode konačnom cilju, zato je neophodno iznalaziti trajnija i konačnija rješenja, na način da se obezbijede adekvatni objekti, utvrde vlasnički odnosi, kao i nadležnosti i obaveze države i lokalne samouprave u rješavanju ovog problema.

Trenutno je svakako najizraženiji problem u oblasti arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini uspostava funkcionalne mreže arhivskih ustanova. Prijeratna dobro uređena mreža arhivskih ustanova je usljed ratnih okolnosti i dejtonske strategije izgradnje države danas totalno poremećena pri čemu je veliki prostor Bosne i Hercegovine ostao još uvijek nepokriven arhivskim ustanovama. Arhivska mreža nije usklađena ni sa teritorijalno-upravnom podjelom Bosne i Hercegovine, jer pored Arhiva Bosne i Hercegovine, postoje dva entitetska arhiva i 7 (sedam) kantonalnih arhiva, što upućuje da u tri kantona ne postoje arhivske ustanove, tako da se na ovom prostoru arhivska djelatnost sistematski i neodvija. Bilo je pokušaja da se postojeće stanje pokrivenosti sanira na način da kantonalni arhivi pokriju određeni dio nepokrivenog prostora, ili pak, da to uredi Arhiv Federacije. Međutim, umjesto toga, Arhiv Federacije pokušava svoju nadležnost po svaku cijenu nametnuti na prostoru gdje postoje arhivi i gdje se arhivska djelatnost normalno odvija. Na taj način urušava se I ono malo dobro uspostavljenog odnosa nadzora nad registraturama. Ovakvim svojim djelovanjem Arhiv Federacije je dodatno usložio problematiku uspostavljenja arhivske mreže Bosne i Hercegovine. U ovakvim okolnostima neophodno je arhivsku mrežu uskladiti sa trenutnom teritorijalno-administrativnom podjelom Bosne i Hercegovine, a na način ili da se osnuju arhivi u svim kantonima, ili da se utvrdi stručna nadležnost određenih arhiva na nepokrivenom prostoru postojećim arhivskim ustanovama. Osim toga, da bi se izbjegli brojni nesporazumi neophodno je utvrditi stvarnu i teritorijalnu nadležnost arhivskih ustanova poštujući arhivske principe, standarde i norme.

Isto tako, pored postojanja općih arhiva u bližoj perspektivi neophodno je poticati i osnivanje tzv. specijalitičkih arhiva kao što su: privredni, vjerski, filmski, arhiv TV kuća, te naučnih i drugih ustanova.

Jedno od značajnih pitanja koje je prisutno u arhivskoj službi Bosne i Hercegovine i prije vremena tranzicije je svakako pitanje uticaja arhiva u upravljanju spisima. Da bi se pratio kontinuitet arhivske gradje, a zaštita iste bila potpuna neophodno je urediti sistem kontinuirane brige o arhivskoj građi, počev od samog nastajanja pa do arhivskog zbrinjavanja. Savremen razvoj arhivske službe zahtijeva i nameće neposrednu saradnju između arhiva i stvaraoca građe i to od samog početka nastanka doku-

9. "Sl. glasnik Bosne i Hercegovine", br. 28/2000.

10. Objekat u Brčkom je završen, ali isti nije stavljen u funkciju iako je nabavljena određena arhivska oprema, dok objekat u Travniku je u završnoj fazi i njegovo potpuno stavljanje u funkciju planirano je za 2014. godinu.

11. Arhiv Unsko-sanskog kantona i Arhiv Tuzlanskog kantona dobili su vojne objekte koje su dijelom renovirali (sopstvenim sredstvima) i prilagodili arhivskoj djelatnosti. Isto tako Arhiv Bosne i Hercegovine je dobio dodatni prostor u zgradi Općinskog suda Sarajeva, a Historijski arhiv Sarajevo je izvršio adaptaciju i opremanje arhivskom opremom starog objekta na Kovačima, čime su stvoreni znatno povoljniji uslovi za preuzimanje i smještaj arhivske građe.

menta. Suprotno tome, bosanskohercegovačka arhivska struka nema nikakvog uticaja ni mogućnosti nadzora gradje od samog nastajanja spisa, što se uređuje "kancelarijskim poslovanjem", jer to zakonodavno-pravno nije u nadležnosti arhivskih ustanova. Veliki je broj razloga da se sistem kancelarijskog i arhivskog poslovanja prati u kontinutetu, kao jedinstven sistem, koji zahtijeva potrebu povezanosti arhiva i stvaraoaca spisa.

Jako značajno pitanje u arhivskoj problematici u Bosni i Hercegovini odnosi se na tehničko-tehnološku zaštitu arhivske građe. Na tom planu, učinjeni su određeni pomaci, nabavljanjem adekvatne opreme¹² i opremanjem radionica, odnosno laboratorija za konzervaciju i restauraciju arhivske građe, laboratorij za reprografiju i fotografiju te druge opreme u Arhivu Bosne i Hercegovine i Arhivu RS. U ovim arhivima se provodi proces konzervacije i restauracije arhivske građe, sigurnosno i zaštitno mikrofilmovanje, digitalizacija arhivske građe, ali ne u potrbnom obimu. Proces „hibridnog arhiviranja“ putem servisne usluge certificirane kompanije provode Historijski arhiv Sarajevo i Arhiv Tuzlanskog kantona. Nije dobro to, što se ovi procesi ne odvijaju u svim kantonalnim i Arhivu Federacije Bosne i Hercegovine.

Da bi smo približili i detaljnije objesnili prilično komplikovanu strukturu arhivske djelatnosti ovdje donosimo popis arhivâ u Bosni i Hercegovini:

1. **Arhiv Bosne i Hercegovine**, čije je sjedište u Sarajevu, ima stvarnu nadležnost nad arhivskom građom i institucijama na nivou države. Ima „Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine“¹³ i ima podzakonske akte.
2. Distrikt Brčko, ima svoj **arhiv koji djeluje u okviru Javnog registra Distrikta Brčko**, djeluje na području Distrikta i ima svoj „Zakon o arhivskoj djelatnosti“¹⁴.
3. **Arhiv Republike Srpske**, čije je sjedište u Banja Luci, ima stvarnu i teritorijalnu nadležnost (preko svojih područnih jedinica u Doboju, Trebinju, Foči, Zvorniku, Sokocu) na području Republike Srpske, ima „Zakon o arhivskoj djelatnosti“¹⁵ i podzakonska akta, koja se odnose na ovaj Arhiv i djelovanja ovog Arhiva.

Federacija Bosne i Hercegovine se sastoji od 10 kantona, a prema Ustavu FBiH ova oblast¹⁶ je u nadležnosti kantona te svaki pojedinačno utvrđuje i provodi svoju politiku. Tako je situacija da imamo Arhiv FBiH i da 7 kantona ima svoj arhiv i svoj zakon o arhivskoj djelatnosti ili arhivskoj građi (različito se nazivaju zakoni u kantonima) a i pravni ustroji arhiva su različiti, dok jedan kanton ima donešen zakon ali nema Arhiv:

1. **Arhiv Federacije BiH**, sa sjedištem u Sarajevu, ima stvarnu nadležnost nad federalnim institucijama i ima „Zakon o arhivskoj građi Federacije Bosne i Hercegovine“¹⁷ i podzakonska akta.
2. **Arhiv Unsko-sanskog kantona**, čije je sjedište u Bihaću, djeluje na teritoriji tog kantona, ima arhiv kao Javnu ustanovu, ima „Zakon o arhivskoj djelatnosti“¹⁸ i podzakonske akte.
3. **Arhiv Tuzlanskog kantona**, čije je sjedište u Tuzli, djeluje na teritoriji tog kantona, ima arhiv kao Javnu ustanovu, „Zakon o arhivskoj djelatnosti“¹⁹ i podzakonske akte
4. Arhiv **Bosansko-podrinjskog kantona**, čije je sjedište u Gorazdu, ima novoosnovani arhiv koji djeluje na teritoriji tog kantona, kao Javnu ustanovu i ima „Zakon o arhivskoj građi Bosansko-podrinjskog kantona Gorazde“²⁰ i podzakonske akte.
5. **Arhiv Srednjobosanskog kantona**, čije je sjedište u Travniku, ima arhiv kao Javnu ustanovu, djeluje na teritoriji tog kantona ali je aktivan i na teritoriji Zeničko-dobojskog

12. Riječ je o donaciji Vlade Japana Arhivu Bosne i Hercegovine i Arhivu RS.

13. Sl.glasnik BiH, br.16/01.

14. Sl.glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 44/04.

15. Sl.glasnik Republike Srpske, br.119/08.

16. Član 4 tačke c) i e) Ustava federacije BiH.

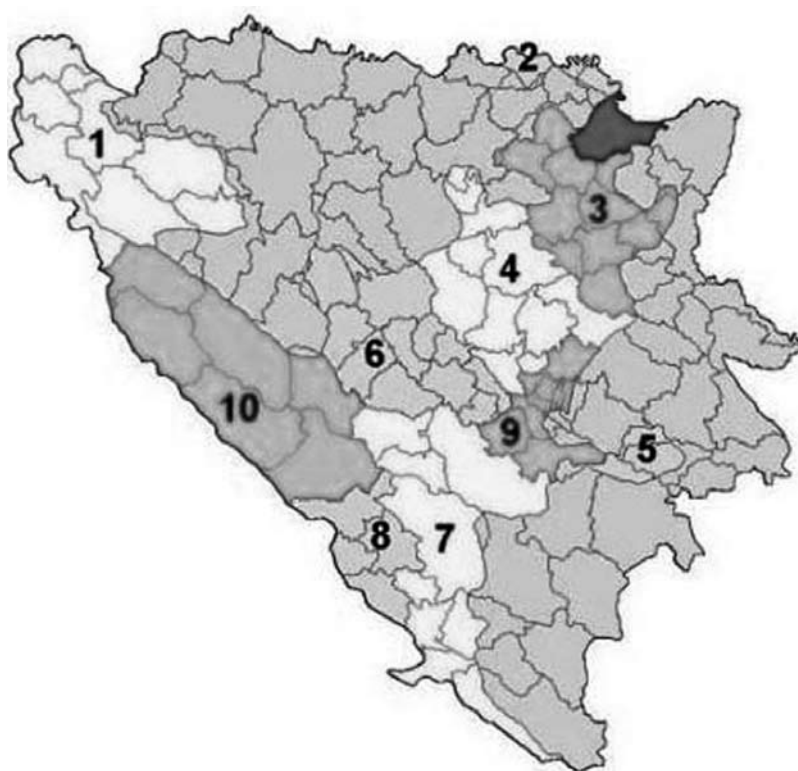
17. Sl.novine FBiH, br.45/02.

18. Sl.glasnik Unsko-Sanskog kantona, br.6/99.

19. Sl.novine Tuzlanskog kantona, br.15/00.

20. Sl.novine Bosansko-podrinjskog kantona Gorazde, br, 11/03.

- kantona, ima „Zakon o arhivskoj djelatnosti“²¹ i podzakonske akte.
6. **Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije**, čije je sjedište u Mostaru, djeluje na teritoriji tog kantona/županije, ima arhiv kao Javnu ustanovu i „Zakon o arhivskoj građi“²² i podzakonska akta.
 7. **Arhiv Županije Zapadnohercegovačke**, čije je sjedište u Širokom Brijegu, ima novoosnovani arhiv djeluje na teritoriji te Županije, ima „Zakon o arhivskoj građi“²³ i podzakonske akte.
 8. **Historijski arhiv Sarajevo**, djeluje na teritoriji Kantona Sarajevo, čije je sjedište u Sarajevu, ima arhiv kao Javnu ustanovu i „Zakon o arhivskoj djelatnosti“²⁴.
 9. **Zeničko-dobojski kanton**, čije je sjedište u Zenici, nema arhiv ali ima „Zakon o arhivskoj građi“²⁵ i podzakonska akta (teritoriju ovog kantona nadziru Arhiv Srednjobosanskog kantona i Arhiv Federacije BiH).
 10. **Livanjski kanton**, čije je sjedišta u Livnu, nema arhiv ni zakonsku regulativu.
 11. **Posavski kanton**, čije je sjedište u Orašju, nema arhiv ni zakonsku regulativu.

1. Unsko-sanski
2. Posavski
3. Tuzlanski
4. Zeničko-dobojski
5. Bosansko-podrinjski
6. Srednjobosanski
7. Hercegovačko-neretvanski
8. Zapadnohercegovački
9. Kanton Sarajevo
10. Kanton br. 10

Kao što se iz izloženog može vidjeti u Bosni i Hercegovini nema jedinstvenog, tzv. „krovnog“ zakona o arhivskoj građi i arhivskoj službi/djelatnosti. Određena područja arhivske službe neophodno je bliže urediti donošenjem podzakonskih akata, koji treba da budu sadržajni i sistematični, što bi stvorilo mogućnost adekvatnijeg rješavanja brojnih stručnih pitanja arhivske teorije i prakse proizašlih iz suvremenih potreba razvoja arhivske djelatnosti. Provedbenim propisima neophodno je utvrditi standarde za zaštitu arhivske građe, obradu kao i pristup arhivskoj građi.

U dogradnji postojećeg arhivskog zakonodavstva potrebno je posvetiti pažnju pitanjima koja su posebno važna za dalji razvoj arhivske službe, kao što su:

21. Sl.novine Srednjobosanskog kantona, br.10/01.

22. Sl.novine Hercegovačko-neretvanskog kantona, br.7/04.

23. Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke, br.18/99.

24. Sl.novine Kantona Sarajevo, br.2/00 i 3/05.

25. Sl.novine Zeničko-dobojskog kantona, br.4/06.

- profesionalizacija i autonomnost arhivske službe,
- jedinstvenost,
- utvrđivanje vlasničkih odnosa nad arhivskom građom,
- pitanje centralizacije i decentralizacije arhiva i arhivske službe,
- pitanje elektronskih zapisa i dr.

Zaključak

U vremenu značajnih društvenih promjena i globalizacije u Bosni i Hercegovini pooštrena su i otvorena brojna kompleksna pitanja u oblasti arhivske djelatnosti. Nepostojanje funkcionalnog sistema i priličan stihijski odnos doveo je do uslozňavanja arhivske problematike i do otvaranja velikog broja pitanja. Da bi se arhivska djelatnost i arhivi u Bosni i Hercegovini učinili funkcionalnim i sudbina arhivske gradje učinila izvjesnijom neophodno je izgraditi valjane mehanizme njene zaštite, što podrazumijeva uspostavu jednog pravno utemeljenog i potpuno funkcionalnog sistema, koji će garantovati adekvatna rješenja na tom planu. Takav sistem bi podrazumijevao sinhronizaciju aktivnosti i djelovanja svih sudionika u oblasti arhivske djelatnosti u procesu tranzicije i globalizacije i to od neposrednih učesnika u tranzicijskim procesima, preko arhiva do institucija vlasti. Na taj način stvorile bi se realnije pretpostavke i jasnija osnova za rješavanje nagomilanih problema u oblasti arhivske djelatnosti u Bosni i Hercegovini. Naravno, da bi se došlo do konkretnih rezultata, neophodne su konkretne aktivnosti svih sudionika u ovom procesu, koje su prije svega sadržane u slijedećem:

- utvrđivanju i preciziranju mjere i prioriteta djelovanja svih sudionika u procesu zbrinjavanja i zaštite arhivske;
- utvrđivanju potpunih evidencija arhivske gradje svih registratura koje su na bilo koji način obuhvaćene procesom tranzicije i globalizacije (privreda, uprava, pravosuđe i dr.);
- obezbijedenju prostorno-smještajnih uslova za rješavanje nastalih problema (preuzimanje arhivske gradje, obrada i slično);
- uspostavljanju baze podataka sa svim relevantnim činjenicama vezanim za arhivsku gradju u Bosni i Hercegovini;
- stvaranju uslove za preuzimanje i spašavanje nezbrinute arhivske gradje nastale procesom tranzicije;
- rješavanje problema gradje međunarodnih organizacija;
- zbrinjavanju ratne produkcije registraturne gradje;
- tehničko-tehnološkoj zaštiti ugrožene arhivske gradje;
- uspostavljanju validnih mehanizama nadzora i zaštite privatne registraturne gradje .

Riječ je samo o nekim osnovnim potrebama uspješnog uređenja jedne optimalne arhivske službe, pa samim tim i arhivske službe Bosne i Hercegovine. To je potreba i neminovnost i sastavni je dio sveopšteg reformskog kursa potrebnog za praćenje dinamičkog razvoja arhivske teorije i prakse i priključenja europskim integracijama. Ukoliko pak do toga ne dođe, upitna će biti mogućnost hvatanja koraka sa modernim arhivističkim sistemima, a i sudbina arhivske građe, kao nezamjenljivog dijela kulturne baštine neophodne za spoznavu identiteta jedne države i naroda. Stoga Bosna i Hercegovina treba učiniti sve kako bi izgradila validan i funkcionalan sistem, koji će biti garant zaštite i čuvanja ove kulturne baštine. Nadamo se, da su struka i šira društvena zajednica prepoznale taj interes, i da će se u buduće u potpunosti uključiti u rješavanju složene arhivske problematike Bosne i Hercegovine.

Proces društvenih promjena bosanskohercegovačkog društva u potpunosti je uticao na stanje arhivske službe Bosne i Hercegovine. Danas je arhivska služba nejedinstvena, bez krovne stručne institucije, bez jedinstvenog arhivskog zakonodavstva, sa različitim pravnim statusom arhivskih ustanova, te nefunkcionalnom arhivskom mrežom. Sve to otežava normalnu uspostavu sistema zaštite, upravljanja i korištenja arhivske građe u Bosni i Hercegovini. Brojne su posljedice takvog stanja u arhivskoj službi Bosne i Hercegovine, što je dovelo do ugroženosti arhivskih vrijednosti. Zbog takvog stanja, nameće se potreba organiziranog djelovanja svih sudionika u procesu adekvatnog sistema zaštite registraturne i arhivske gradje.

Potpuna zaštita arhivske gradje moguća je samo uspostavom funkcionalnog sistema zaštite u svim njenim fazama. To podrazumijeva valjan kompaktabilan zakonodavni okvir, te kadrovsku, tehničko-tehnološku i materijalnu opremljenost ahiva. Samo se na taj način može prekinuti postojeća neizvjesnost složene arhivske problematike u Bosni i Hercegovini.

SUMMARY

In the cultural history of Bosnia and Herzegovina, among the most important dates certainly is 12 December 1947, when Regulation of the State Archives of the People's Republic of Bosnia and Herzegovina was declared. Establishing the Archive of Bosnia and Herzegovina as we know it today, began the organized protection of the archival materials, as well as archives and archival service that are becoming very important in the cultural, scientific and social life of Bosnia and Herzegovina. Shortly after Archive of Bosnia and Herzegovina, up until 1945, by establishing city or regional archives, the network of archival institutions was founded (in 1948 the city archive of Sarajevo was established, in 1953 the archive in Banja Luka and in 1954 in Doboj, Mostar, Travnik and Tuzla). In the last century during the eighties archives in Foča and Bihać were established. The article gives a brief overview of the historical development of archival activities in Bosnia and Herzegovina. In the intersection of the last half century, we shall point out the specific organizational and administrative structure of the Archives of Bosnia and Herzegovina and the impact of such arrangements on the development of archival science. It will particularly elaborate period before and after the year 1992, followed by a period when Bosnia and Herzegovina was under the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the period after independence and autonomy.

Basic characteristics until the year 1992:

- The territory of the former Republic of Bosnia and Herzegovina was covered by archival network. There was a "Law on the archives" and bylaws that uniquely regulated archival activities. Archives of the Republic of Bosnia and Herzegovina had a jurisdiction on the entire territory of the Republic.

Basic characteristics after the year 1992:

- Archive of Bosnia and Herzegovina has lost its jurisdiction. Legislation, when it comes to archival records and archival activity, is not unique to the territory of the country and the ownership of the archive material has been treated differently. Due to the principle of administrative-territorial organization of the State, the entire territory is not covered by the archival network, although there are 11 archives, but there are also as many laws.

The process of social change in Bosnian society has completely affected the state of archival service in Bosnia and Herzegovina. Today, the archive service is disunited, without roof professional institutions, without a single archival legislation, with different legal status of archival institutions and dysfunctional archival network. All this makes it difficult to establish a normal system of protection, management and use of archives in Bosnia and Herzegovina. There are many consequences of this situation in the Archives Service of Bosnia and Herzegovina, which led to a threat of archival value. Because of this situation, there is a need for organized action of all participants in the process of an adequate system of protection of registry and archives. Complete protection of archival material is only possible by establishing a functional system of care in all its stages. This implies a valid compatible legislative framework, as well as personnel, technical, technological and material equipment of the archives. Only in this way we can terminate the existing uncertainty of complex archival issues in Bosnia and Herzegovina.

Submitting date: 27.03.2013

Acceptance date: 24.04.2013